

O PRIPOVEDOVANIH IN ZAPISANIH ZGODBAH

Françoise Zonabend: Dolgi spomin, Časi in zgodovine v vasi, Studia humanitatis, ŠKUC, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1993, 258 str.

“Predmet zgodovine je lahko le zgodovinsko bivanje človeka kot celote, kar pomeni, da je zgodovina ena sama in zgodovinskih obdobij in problemov ni mogoče hierarhizirati in selekcioniirati v bolj ali manj pomembno, skladno s takšnimi ali drugačnimi ideološkimi premislki.”¹ Čeprav je torej Zgodovina ena sama, pa vendar ni nedeljiva, saj nanjo pretendirajo različne znanosti. Razlaga Zgodovine namreč ni le pravica zgodovince, saj so tu tudi druge znanosti, ki se prav tako kot ona spuščajo na področje Zgodovine. Ker pa si vsi delijo le eno samo Zgodovino, med njimi nujno prihaja do nasprotij pri lastninjenju zgodovinskih področij, za katera je vsaka od njih prepričana, da pripadajo le njej.

Ob tem se mi zastavlja vprašanje, če bi bilo mogoče to spore rešiti z združitvijo vseh znanosti, ki se ukvarjajo z Zgodovino, le v eno zgodovinsko znanost? Če je že Zgodovina ena sama, zakaj potem tudi ni znanstveno nedeljiva? Lepo se sliši, vendar bi takšna enotna zgodovinska znanost naletela predvsem na dve prepreki. Obstajajo namreč znanosti, ki ne stojijo v Zgodovini (npr. rudarstvo) in torej ne bi sodile v področje nove vseobsegajoče zgodovinske znanosti, hkrati pa določena zgodovinska področja (npr. zgodovina rudarstva) ne bi mogla obstajati brez njih. Spor o pristojnosti znanosti do določenih področij bi tako ostal še naprej nerazrešen. Hkrati pa je prav Zgodovina tista, ki je z nastankom različnih znanosti uveljavila stanje, ko morajo zgodovinsko pogojene znanosti nenehno dohajati sodoben razvoj, ki jih sili k spreminjanju meja delovanja, ne da bi te znanosti hkrati dopustile enotno zgodovinsko znanost. Zato ne preostane drugega kot spoznanje o nujnosti pluralnosti, hkrati pa ne smemo pozabiti, da je bistveno le, “da določeno področje znanosti raziskujemo, ni pa pomembno, pripadniki katere stroke ga raziskujejo.”²

Odgovor torej leži v interdisciplinarnosti, pri kateri se znanosti učijo druga od druge, ne da bi si “imperalistično” to tudi lastile. Čas, ko je lahko neka znanost “kot nagrado za svojo prenovu” zahtevala patronat nad ostalimi znanostmi, je minil. Sedaj se protekeionizem ne razrešuje z osvajanjem zaščitene področij, temveč z enakopravnim združevanjem znanosti v znanstveno unijo, kjer izmenjava poteka na enakopravni ravni. Tako bom tu poskušal prikazati, kaj je Françoise Zonabend, etnologinja iz Francije in avtorica te knjige, prevzela od zgodovince (predvsem francoske) in kaj se lahko zgodovinarji naučimo pri etnologiji.

Najprej pa spregovorimo nekaj o pojmovni zmedbi, ki se vedno pojavi, ko spregovorimo o etnografiji ali etnologiji ali socialni antropologiji. Za pričujočo knjigo je seveda najbolj pomembno poimenovanje, ki se uporablja v Franciji. Tako kot nekoč tudi danes obstajata vedi, kjer ena proučuje eksotične družbe in druga domačo družbo³. Še kmalu po drugi svetovni vojni se je prva imenovala ethnologie, ethnographie, redkeje tudi anthropologie, druga pa folklore.⁴ Dancs pa je situacija popolnoma drugačna. Iz folkloristike je zlasti pod vplivom moderne socialne antropologije in tudi durkheimovske sociologije, antropogeografije, fizične antropologije in zgodovine (zlasti Marca Blocha in Lucien Febvrea) nastala etnologija Francije.⁵ Seveda pa vse te znanosti niso bile osamljene, temveč so se pogojevale tako med seboj, kot tudi z drugimi znanostmi. Tako npr. durkheimovska sociologija ni vplivala le na socialno antropologijo in etnologijo, temveč tudi na zgodovino, kar pokaže že Blochova knjiga Fevdalna družba iz let 1939 - 40, ki je njegova najbolj durkheimovska knjiga.⁶ Poleg etnologije pa danes v Franciji obstaja tudi socialna antropologija, ki resda nima več takšne moči kot v času strukturalizma, vendar se s svojim prakticiranjem eksotičnih terenov in komparativnostjo še kar naprej ločuje od etnologije, kljub temu, da je meja med

³ Misel sem prevzel iz François Furet: Družbaslavne metode v proučevanju zgodovine in “histoire totale”, zbornik Vsi Tuki didavi može, Krt, Ljubljana, 1990, str. 52.

⁴ Ta razdelitev izhaja iz delitve na “primitivna” in “civilizirano” mentaliteta, čemur pa je Claude Lévi-Strauss astro oporekal in taka danes ne velja več; Claude Lévi-Strauss: Divlja misao, Nolit, Beograd, 1966.

⁵ Vilko Novak: O bistvu etnografije in njeni metodi, Slovenski etnograf, Ljubljana, 9, 1956, str. 8.

⁶ Več o moderni denominaciji teh znanosti v Franciji in tudi v Angliji, ter tudi o sami etnologiji Francije in njeni socialni antropologiji, glej Bajan Baskar: Etnologija Francije in socialna antropologija, spremna beseda v Françoise Zonabend: Dolgi spomin, a.c., str. 229-249.

⁷ Marc Bloch: Feudalno društvo, Naprijed, Zagreb, 1958; Peter Burke: Revolucija v francoskem zgodovinskepišju, Studia humanitatis, ŠKUC, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1993, str. 31-32.

¹ Peter Vodopivec: Nckaj opomb k dosednji razpravi o razmerju med etnologijo in zgodovino na Slovenskem, zbornik Razmerja med etnologijo in zgodovino, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1986, str. 11.

² Vasilij Melik: K zgodovini vsakdanjega življenja, Raziskavne kulturne ustanovitve na Slovenskem, Znanstveni inštitut Filozofske Fakultete, Ljubljana, 1980, str. 91.

obema znanostma hudo gibljiva in nejasna in da danes prevladuje etnološka denominacija.

Problem poimenovanja pa je pereč tudi v Sloveniji. Tako je pri nas v obdobju po drugi svetovni vojni predvsem zaradi spoznanja, "da problematike evropskih in neevropskih kultur ne gre med seboj ločevati"⁸ in je torej neumestna delitev proučevanja na "primitivna" in "civilizirana" ljudstva, in tudi zaradi eksistenčnih nemožnosti, ki so povečini omogočale le proučevanje domačih terenov⁹, prevladovala etnološka denominacija, ki je takó v sebi združila Volkskunde in Völkerkunde. Danes pa se poleg etnologije vse bolj uveljavlja tudi antropologija, pri čemer pa njun odnos še ni razčiščen.¹⁰ Nov pomen antropologije simbolizira preimenovanje Oddelka za etnologijo ljubljanske Filozofske fakultete v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Hkrati je Sekeijo za socialno antropologijo pri Slovenskem sociološkem društvu nasledilo Društvo antropologov Slovenije, ki povezuje "doslej razdvojeni avtohtoni tradiciji slovenske antropologije, biološko (fizično), ki jo je v petdesetih letih postavil dr. Božo Škerj, in socialnoantropološko, ki jo je konec šestdesetih začel dr. Stane Južnič na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo"¹¹ in ki hoče s posebnim antropološkim pristopom čimbolj zaobseči človeški fenomen ter tako daleč presega območje etnologije in/ali socialne antropologije. To pa seveda lahko doseže le z interdisciplinarnostjo.¹²

Vrnimo se sedaj k razmerju med zgodovino in etnologijo. Najpomembnejše kar je namreč etnologija prispevala k novejši zgodovini je spreminjanje "kronološke perspektive zgodovine. Vodi h korenitemu umiku dogodka in tako uresničuje ideal nedogodkovne zgodovine. Ali pa ponuja zgodovino, narejeno iz ponavljanih ali pričakovanih dogodkov"¹³. Zgodovinarje ta-

ko prisiljuje k diferenciranju časov zgodovine, med katerimi se "longue durée", temu malone negibnemu času, posveča posebna pozornost. Seveda pa zgodovina strukture ni začela odkrivati šele preko etnologije, saj lahko že Lueien Febvre s svojim leta 1912 izišlim doktoratom "Philippe II. et la Franche-Comté" velja za začetnika franeoskega strukturalnega zgodovinopisja, "čeprav še ni uporabljal pojma "struktura" - njegova disertacija je končno izšla štiri leta pred izidom Sausurovega Kurza iz splošne lingvistike, ki velja za začetek strukturalizma"¹⁴, torej dolgo prej, preden je Claude Lévi-Strauss v letih 1942/43 spoznal strukturno lingvistiko in jo začel vpeljevati v socialno antropologijo.¹⁵ Res pa je tudi, da je pravo obdobje franeoskega strukturalnega zgodovinopisja nastopilo šele v petdesetih oziroma v šestdesetih letih¹⁶ in da so se kronološke perspektive zgodovine začele pod vplivom etnologije še bolj spreminjati od sedemdesetih let dalje.

Knjiga temelji večinoma na uporabi ustnih virov, se pravi na spraševanju in poslušanju štirih znanstvenic, ki so v letih 1968-75 opravljale skupno raziskovanje, in na pripovedovanju prebivaleev burgundske vasi Minot. Knjiga pa ne uporablja le ustnih virov, temveč se zateka k množici različnih vrst pričevanj, tudi k pisnim. "Etnolog ne prezira pisnega dokumenta, prav narobe. Vendar nanj naleti tako poredkoma"¹⁷, ker proučuje družbe, ki se ne zakopavajo v papir in kjer je "beseda, ki potrjuje doživeti ali slišani spomin, edini porok za resničnost povedanih dogodkov." (str. 17) Proučevanje takšnih družb pa danes ni več privilegij etnologije. Zgodovina se je tako tudi na tem področju od etnologije veliko naučila in pri proučevanju družb, ki prisegajo na besedo, začela te družbe upodabljati z besedami samih prebivaleev. Vendar zgodovina večinoma analizira besede, ki jih je zapisal nekdo tretji, pri etnologiji pa posrednik med etnologom in govoreem večinoma odpade. Tako je Emmanuel Le Roy Ladurie v knjigi o prebivaleih vasi Montaillou¹⁸ na začetku 14. stoletja uporabil register inkvizicijskih zaslišanj prebivaleev vasi kot neposredno pričevanje kmetov o sebi samih. Kritiki so tej knjigi tehtno ugovarjali, češ da je avtor poza-

⁸ Zmago Šmitek: *Možnosti in naloge slovenske etnologije na področju raziskovanja evropskih in neevropskih kultur*, zbornik *Etnologija in sodobna slovenska družba*, Slovensko etnološko društvo in Posovski muzej, Brežice, 1978, str. 51.

⁹ Primerjaj Ljubo Smerdel: *Tretji letnik Etnologa in njegovo neevropsko*, *Etnolog*, 3, Ljubljano, 1993, str. 10.

¹⁰ Glej npr. Zmago Šmitek, Božidar Jezernik: *Antropološka tradicija na Slovenskem*, *Etnolog*, 2/2, Ljubljano, 1992, str. 259-266; Vilko Novok: *Pripombe k "antropološki tradiciji na Slovenskem"*, *Etnolog*, 3, Ljubljano, 1993, str. 264-266; Slavko Kremenšek: *Nopoke in nedognona stolišča*, *Etnolog*, 3, Ljubljano, 1993, str. 267-272; Zmago Šmitek, Božidar Jezernik: *"Življenje je kaos"*, *Etnolog*, 3, Ljubljano, 1993, str. 273-276.

¹¹ Ireno Šumi: *Uredniško opomba*, *Antropološki zvezki* 3, Društvo antropologov Slovenije, Amalietti, Ljubljano, 1993, str. 5.

¹² Glej Stane Južnič: *Nekoj razmislekov o antropologiji*, *Antropološki zvezki* 1, Sekeija za socialno antropologijo pri Slovenskem sociološkem društvu, Ljubljana, 1990, str. 3-6.

¹³ Jacques Le Goff: *Zo drugačen srednji vek*, *Studia humanitatis*, ŠKUC, Filozofska fakulteta, Ljubljano, 1985, str. 372.

¹⁴ Peter Vodopivec: *Fernand Broudel: Možnosti in meje "totalne" zgodovine, spremno besedo v Fernand Broudel: Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV-XVIII. stoletje, Čas sveta II, Studio humanitatis, ŠKUC, FF, Ljubljano, 1991, str. 358.*

¹⁵ Glej Claude Lévi-Strauss: *Oddoljeni pogled*, *Studio humanitatis*, ŠKUC, FF, Ljubljano, 1985, str. 178-179.

¹⁶ Glej Oto Luthor: *Med kronologijo in fikcijo*, Zbirka Družboslovje, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljano, 1993, str. 77.

¹⁷ Joeques Le Goff: *Zo drugočen srednji vek, o.e.*, str. 379.

¹⁸ Emmanuel Le Roy Ladurie: *Montaillou*, Penguin Books, London/New York/Ringwood/Toronto/Auckland, 1990, 381 str.

bil na posrednike (inkvizicijo) med pripovedovalci in sabo, kar pa je nujno povzročilo določene popačitve. Vendar, kateri vir je sploh popoln? Tudi odgovori prebivaleev Minota so se venomer izmikali vprašanjem o dogodkih, kot npr. o drugi svetovni vojni, ki "jih varuje skupinska skrivnost, s katere je po tridesetih letih še zmerom nevarno prelomiti pečat." (str. 217) Zato je v tej knjigi zgodovinska zgodovina prikrita, hkrati pa avtorica ve, da "dvoumen položaj etnologa, ko je slejko prej na robu skupine, narekuje v prvi vrsti dokajšnjo pazljivost in predvsem krivi razmerja in pači podatke." (str. 12)

V ospredju knjige je Čas. Vendar ne katerikoli, temveč Čas, kakor ga dojemajo, oblikujejo in s katerim živijo prebivalci vasi in ki je pravzaprav razdrobljen na več med seboj vzporednih in na koncu združenih časov. Vaška skupnost in posamezniki v njej s pomočjo dolgega spomina oblikujejo Čas vsak po svoje ter tako živijo s časi, od katerih ima vsak svojo nalogo.

V vasi se tako zarisuje nasprotje med nekoč in danes, med prej in sedaj. Na sedanost se vedno gleda v primerjavi s preteklostjo. Tako na sedanost gledajo kot na čas hitrih in usodnih sprememb, preteklost pa se jim dozdeva negibna in mirujoča, zunaj vsakih dogodkov, kjer je bilo že vse nekoč videno, zunaj Zgodovine. In ker preteklost vaščani razumejo tudi kot čas brez vsakih neprijetnih dogodkov, brez trenj in prelomov in jo za nameček olepšavajo še z vsemi čednostimi, dobi preteklost pridih zlate dobe. Stari raj preteklosti pa se je danes povsem izgubil, za kar vaščani krivijo spremembe v gospodarstvu, tehniki in družbeni ureditvi vasi. Po mnenju vaščanov se je jasen prelom iz negibne preteklosti v razgibano sedanost zgodil okoli leta 1950, ko so tehnološke spremembe v kmetijstvu potegnile za seboj spremembe v celotni vaški družbi. Najjasneje se je prelom pokazal, ko se je skupnost po eni strani vse bolj odpirala v svet in se podrejala zunanjim vplivom in se po drugi strani vse bolj zapirala na posamezne vase zaprte monade. Zgodovino tako vaška skupnost pozna le kot večnega kriveca, ki se mu vedno lahko naprti krivda za vse spremembe, ki so kdajkoli zaznamovale skupnost.

Čeprav ne osrednje, pa vaščani zgodovinskemu času vendarle pridevajo pomembno vlogo in vsak dogodek, ki se s tem vtisne v vaško skupnost, ima svoje trajanje. "Pri nekaterih je trajanje kratko - čas enega rodu - pri drugih se razteza čez več desetletij in pri enem je celo od nekdaj, se pravi pri najstarejši zgodovini začetkov, iz katere je stkan čas skupnosti." (str. 222) In tu se avtorica, kot sama opozori, najbolj naveže na zgodovinsko (seveda francosko), saj po njem povzame dogodkovno tipologijo, ko dogodek različno pretrga Zgodovino in s

tem ustvari pogoje za različne čase. Tako po Braudelu povzame dolgi, srednji in kratki čas¹⁹, hkrati pa tudi ve, da teh treh časovnih ravni med seboj ne sme osamiti.

Ali je med preteklostjo in sedanostjo res tako grozozanski prepad, kakor ga slikajo vaščani? Vaška družba se je namreč vedno počasi spreminjala. Zunanji dogodki so vdirali v vaško skupnost že v desetletjih pred prelomom, ki je končal z negibno preteklostjo. Družba je te novosti sprejela in se jim prilagodila. Vendar so spremembe takrat prihajale počasi in puščale družbi možnost prilagajanja. Zato so ljudje imeli vtis, da obvladujejo čas, s tem pa se je ustvarjal videz negibnosti. S petdesetimi leti pa se je število sprememb začelo drastično povečevati in počasnih popravil in obsežnih prilagajanj je bilo konec. Preteklost torej daje samo videz negibnosti, razen po intenzivnosti sprememb se ne ločuje povsem ostro od sedanosti. Če hoče namreč neka skupnost preživeti, se mora nujno vedno znova navezovati na svoj čas - čas skupnosti, v katerem poišče svojo kontinuiteto in razlog za obstanek. V tej knjigi bomo torej "z razčlenitvijo vaškega življenja na začetku stoletja in danes ujeli tako prelomne trenutke kot trajne tokove" (str. 18), kajti kljub prelomu med prej in sedaj je vaška skupnost ohranila sistem moralnih vrednot in po svoje živi še naprej po starem.

Če je etnologija pomagala pri nastajanju ideala nedogodkovne zgodovine, je po drugi strani "zgodovinar, ki je strokovnjak za spremembo"²⁰, pomagal etnologu, da je hkrati z nedogodkovnim zaznal tudi spremembe. Tako bi lahko etnološko "obračanje k zgodovini povezovali z obračanjem k naraciji in k dogodkom"²¹, ko so tudi etnologi spoznali vpliv dogodka na spremembe tudi v tako "nespremenljivi" družbi, kot je kmečka. Hkrati pa postaja vprašanje pomiritve med dogodkom in strukturo eno od velikih vprašanj zgodovinskega, ki se poskuša reševati tudi s pomočjo etnologije in/ali socialne antropologije.²²

Spopad med tistim, kar se spreminja in tistim, kar ostaja, je avtorica zaznala v dveh časih - doživetem času in času življenja, ki pa se na koncu vendarle zlivata v čas skupnosti. V doživetem času zaživi hiša in globoke spremembe, ki jih je doživela od včeraj na danes, obenem pa tudi sam način življenja. Okoli hiše in dvorišča so popadali stari zidovi in hiša se je z neobzidani

¹⁹ Primerjaj Fernand Braudel: *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Vol. I, Fontana Press, Glasgow, 1990, str. 20-21.

²⁰ Jacques Le Goff: *Za drugočen srednji vek*, o.c., str. 382.

²¹ Peter Burke: *Revolucija v francoskem zgodovinskoisju*, o.c., str. 114.

²² Glej Peter Burke: *Zgodovino dogodkov in povrotek k pripovedništvu*, Zgodovino zo vsa, št. 2, 1, 1994, str. 70-78.

mi zelenicami in velikimi okni odprla v okolico. Če pa se je hiša odprla navzven, so se njeni prebivalci zaprli navznoter, vaški prostor se je izpraznil in vsi kraji skupnega druženja so izginili. Vendar je hiša tudi sedaj obdržala vrt, na katerem raste množica pridelkov, praviloma več, kot jih posamezno gospodinjstvo potrebuje. Presežkov pa ne prodajajo, temveč si jih med seboj izmenjavajo, pridelek za pridelek, uslugo za uslugo, tako da je nekdo vedno posredno in neposredno hkrati dolжник in upnik celotne skupnosti. Umetnost izmenjavanja, ta "starodavna solidarnost sredi razbitega in razdrobljenega veselja" (str. 72), skupnost še vedno drži v medsebojni odvisnosti in povezanosti ter oznanja, da je vaška skupnost preživela tudi udarce sedanjosti.

V času življenja zaživijo različna obdobja človeškega bivanja: otroštvo, mladost, odraslost in starost. Prehajanje ene starostne skupine v drugo spremljajo obredi, ki pa avtorice sami za sebe ne zanimajo. Avtorica je pač predvsem poskušala te življenske "postaje ujeti v njihovi vsakdanji vsebini, v vsebini, postavljeni v oba časa, ki razumeta govorico vseh naših sogovornikov: "svoj čas" in "danes". (str. 73)

Čas otroštva je od včeraj do danes doživel velike spremembe. Če so nekoč starši zaradi preobilice dela prepustili prvo vzgojo svojih otrok starim staršem, je potem tehnični preobrat v kmetijstvu kmctice razbremenil vseh dejavnosti na polju in jim tako omogočil vzgojo svojih otrok. Pri najzgodnejšem predšolskem otroštvu igra vzgoja starih staršev še kar pomembno vlogo, vendar so izgubili primarno vlogo, ki so jo prevzeli starši. Vstop v osnovno šolo tako kot svoj čas zaznamuje prehod v višjo starostno skupino, iz razreda fantkov in punčk v razred fantinov in punc, izginilo pa je postopno uvajanje le teh v delo odraslih. Edino resno delo, ki ga danes pričakujejo od otrok, je učenje, saj bo na kmetiji lahko ostal le en naslednik, ostali pa si bodo morali s šolanjem zagotoviti prihodnost. Doba otroštva se tako kot včeraj z birmo in končano osnovno šolo zaključuje pri trinajstih ali štirinajstih letih. "Obdobje otroštva se od včeraj do danes ni spremenilo. Življenje v vasi poteka od nekdaj v enakem krogu in po enakem času, spreminjajo se samo vsebine." (str. 98)

Tudi obdobje mladosti je doživelo spremembe. Fantje in dekleta so nekoč že zelo zgodaj vstopali v odrasli krog dela, vendar kljub pomembnosti opravljenih del niso imeli nobene samostojnosti. Opravljati so morali manjvrednejše dejavnosti, za katere niso dobivali nobenega plačila. Ekonomsko so ostajali popolnoma odvisni od staršev. Danes pa mladi resda začnejo delati pozneje, vendar si hitreje pridobijo denarno in poklicno neodvisnost, s katero ubežijo v svet odraslih. "Čas mladosti se je danes skrajšal." (str. 104)

Obdobje mladosti se tudi danes dokončno konča s poroko. Vendar je od plesa, ko se mlada največkrat spoznata, pa do poroke dolga pot, ki je tudi doživela vsebinske spremembe, hkrati pa vendarle v glavnem ostaja enaka. Čeprav se je vaška mladina z motorizacijo, pridobljeno svobodo deklet in šolanjem izven domačega kraja razbila tudi pri zabavi, ostaja ples še vedno najpomembnejši kraj srečanja bodočih zakoncev. Po spoznanju je sledilo obdobje "pomenkovanja", čas bolj ali manj naključnih srečanj. Sledilo je dvorjenje, ko sta mlada razkrila staršem poročne načrte in so jih starši odobrili. Vendar zaradi "družinskih razlogov" starši niso odobraval vsakršne zveze in to sta mlada dva morala upoštevati pri izbiri svojih partnerjev. "Vse do pred kratkim ljubcen vendarle ni vselej slavila zmage." (str. 117) Po uspešnem dvorjenju je z uradno zaprositvijo nastopil čas zaroke, ki je bil zaznamovan z dvema slavnostnima obedoma, kjer je bil najprej mladenič gost pri mladenkinih starših in nato mladenka pri mladeničevih. Tako je tudi danes, pridružil se jima je le še skupni obed, na katerem se zbereta obe v bodoče s poroko povezani sorodstvi, kar se pridružuje novejšemu trendu vse bolj pogostih družinskih srečanj. Poročna slovesnost je nato sklenila dolgo pot od plesa do poroke. S poroko je mladi par stopil v svet odraslih, vendar je svoj položaj v celoti dosegel šele, ko so jima starši prepustili posvetvo in se jima je rodil prvi otrok. Vse dotlej pa sta stari in na novo poročeni rod bivala skupaj, pri čemer je stari rod še vedno zapovedoval. To je seveda skoraj vedno povzročalo trenja, čeprav takšen položaj ni trajal dolgo. Ko je bila dediščina razdeljena in je vodstvo prevzel mladi par, se je položaj preobrnil in stari starši so prešli v podrejeni položaj.

Življenske stopnje se tako bistveno niso spremenile, čas življenja poteka v enakem ritmu kot nekoč. In čeprav se je družba razletela na posamezne družine, ki se povezujejo kvečjemu v vrsto med seboj ločenih skupnic, je moški svet ohranil navado skupnega zbiranja, s katero se ohranja skupnost. Edino ohranjeno vaško shajališče je gostilna, kjer se zbirajo moški in od koder se občasno odpravijo na nočne obiske od vrat do vrat, od hiše do hiše. "Igra. v kateri se mešajo alkohol, denar, ženske, nevarnost... Dejavnost, ki si je večino potez sposodila pri tradicionalnih vzorcih moške zabave." (str. 151)

Nevarnost se občasno z avtomobilsko nesrečo konča celo s smrtjo. Igranje s smrtjo je tako moško "opravilo", ženske pa - nasprotno - smrt vodijo, obrnjene so h kulturi, obrednemu. Vaška skupnost s tem tako kot nekoč ohranja tesno povezanost s skupnostjo mrtvih. "V družbi, v kateri se je v zadnjih nekaj desetletjih, kot kaže, vse spremenilo in zamajalo, se preteklost ohranja v nekaterih pomembnih dejanjih - izmenjavi, solidar-

nosti, čaščenju mrtvih - in v načinu mišljenja, ki ostaja vseskozi enako... Navzlic zunanjim spremembam in prelomom ljudje vseskozi živijo v enakem času." (str. 157) Skozi nenehno krožno vračanje tako letnih časov, praznikov in življenjskih postaj kot že prej izginulih in sedaj ponovno najdenih navad in rastlin, se preko spomina vse zliva v večnost časa skupnosti, v negibni čas brez konca in trenj, ki se venomer obnavlja po zapovedujoči preteklosti.

Poleg časa skupnosti, ki združuje doživeti čas in čas življenja, se je avtorici razkril še neki čas, po katerem se ravnajo vaščani - družinski čas. Ta čas si ji je izluščil med pripovedovanjem samo neke vaščanke. In skozi to posameznico bomo spoznali njeno sorodstvo in celotno vaško skupnost z njenimi družbenimi običaji. Torej odličen primer posameznosti, ki pojasnjuje pravilo. Za to knjigo tako ne velja ločitev med etnologijo in zgodovino, ki naj bi bila v tem, kako se pišejo "osebna imena nastopajočih, ki jih zgodovinarji navajajo, etnologi pa ne."²³ Tako je povsem upravičena avtoričina ugotovitev, da "posameznosti sogovornikov nismo zabrisale, življenja posameznikov nismo zvedle na izkušnje vseh in besede enega samega nismo pomešala s skupno besedo" (str. 10), kar naj bi etnologom pogosto očitati. Vsaka skupnost je namreč sestavljena iz posameznikov z imeni in priimki. Pod vplivom antropoloških "case studies" pa so tudi v zgodovinopisju začele nastajati mikroštudije, ki lahko obravnavajo samo en sam individuum. Tako je Carlo Ginzburg²⁴ skozi primer mlinarja Menocchia opisal takratno ljudsko kulturo in boj vladajoče kulture proti njej. Povrh vsega pa Menocchia niti ni bil tipični predstavnik ljudske kulture, s čimer nam je avtor pokazal, da so lahko tudi mejni primeri reprezentativni.

In ta posameznica (Albertin Chevenoz) je svojo pripoved o sami sebi v prvi vrsti sestavljala iz imen sorodnikov. Njena usoda je bila s tem uvrščena v znani rod in tako vpisana v čas in prostor, v katerih se mešajo preteklost in sedanjost in sorodstvo in skupnost. Z družinskim časom, ki določa posameznika, se ta vpisuje v čas, ki "ostaja zunaj Zgodovine in zunaj dogodkovnega in mu valovanje določa zaporedje znanih ali domnevnih rodov." (str. 161)

Pred nami tako skozi čas enega življenja, skozi pripoved nekdanje vaške trgovke, živčice šc v "starih" časih, zaživi zgodba o družinskem času. Vsak posamez-

nik je določen po njem, vendar si hkrati tudi vsak posameznik družinski čas po svoje oblikuje. Tako je pripovedovalkin družinski čas sorodstva po materini strani zaznamovan z bogato genealogijo. Nasprotno pa sorodstvo po očetovi strani zaživi le preko očeta in babice. Vzrok temu je spor z očetom zaradi neprimerne poroke, čemur je sledilo pretrganje vseh stikov z očetovim sorodstvom. Hkrati pa tudi oče in babica nista živela v skladu z družbenimi pravili, po katerih se je sorodstvo po materini strani vseskozi ravnilo. Skozi eno samo življenje tako pred nami zaživi "bogata vsebina pravil, ki so uravnavala družinske odnose in se nam je obenem pokazala etika časa in družbene skupine". (str. 184) Obenem pa tudi vidimo, da družbena pravila niso vsezapovedujoča, da se jim posameznik vedno lahko upre, čeprav zato, kot tu zaradi neprimerne poroke iz ljubezni, plača visoko ceno. Kljub družbenim pravilom, ki uravnavajo skupnost, je ta vsemu navkljub sestavljena iz posameznih samostojnih oseb.

S poroko se je v pripovedovalkin družinski čas vtiho-tapilo novo sorodstvo, ki je dihalo s časom trgovanja. Njen mož je bil namreč trgovec iz tradicionalne krošnjarske in trgovske družine iz Savoje, ki se je zaradi svoje tujosti lahko le počasi vgnezdila v vaško življenje. Skozi pripoved o trgovcu zaživi pred nami trgovsko življenje, ki je bilo zaznamovano s trgovskim delom v vaški trgovini in trgovčevimi trgovskimi potovanji od kmetije do kmetije, kjer je prihajal v stik s svetom, ki je bil od nekdaj usmerjen v izmenjavo dobrin in uslug in mu denar zato ni šel zlahka iz rok. Stiki trgovca s strankami so bili zaradi trgovčevega poslovanja z denarjem zato vedno košljivi in obremenjeni z nasprotjem med naravnim in denarnim gospodarstvom. Kakšna razlika v primerjavi z vaškim obrtništvom, katerega poslovanje je potekalo večinoma v obliki izmenjave ter se s tem tesno navezovalo na vaško skupnost. Starega trgovskega in obrtniškega sveta danes resda ni več, vendar deloma še živi naprej, saj mora celo danes trgovec upoštevati počasi se spreminjajočo mentaliteto skupine v kateri prebiva, ter se zato držati nekaterih starih trgovskih navad.

Takšen je torej primer družinskega časa, s katerim se posameznik vpisuje v krog krvnih sorodnikov, svaških sorodnikov in celo umrlih prednikov. Vsaka družina ima seveda svoj čas, v katerega se vpisujejo družinski posamezniki. Vendar ta množica družinskih časov ne povzroča nesporazumov, saj v zaprti vaški skupnosti, kjer se vsi med seboj poznajo, vsak vselej dobro ve, s katerim časom posameznik živi in računa. In tako posameznik preko družinskega časa razmišlja predvsem družbeno, saj je kot posameznik tudi sorodnik, na sorodstvu pa temelji vaška družba. "Družbeni čas se tedaj združi s časom skupnosti, z enako trajnim in več-

²³ Duša Krnel - Umek: *Skupnosti in družbeno razlikovanje v Vitanju od 70. let 19. stoletja do druge svetovne vojne, doktorska disertacija, Filozofska Fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 1984, str. 5.*

²⁴ Carlo Ginzburg: *Sir i crvi, Kozmos jednog mlinara iz 16. stoljeća, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989, 249 str.*

nim časom, v katerem je Zgodovina prikrita in trajanje skraćeno in obvladano." (str. 223)

Človeški čas, ki ga ne delajo zgodovinski dogodki, pa ni le posebnost burgundske vasice, temveč ga najdemo v najrazličnejših skupnostih²⁵ v različnih časovnih obdobjih²⁶, čeprav ga vsaka skupnost dojema drugače, saj vsaka pri dojemanju časa tudi izhaja iz različnih kategorij.

Na koncu naj še poudarim, da mi je bila ocena te knjige dobrodošel povod za grobo nakazanje razmerja med etnologijo in zgodovino, predvsem, kaj sta se naučili druga od druge. Čeprav je bilo med znanostmi že veliko izmenjanega, se izmenjavanje danes nadaljuje, s čimer se znanosti povezujejo v vse tesneje prepleteno skupnost. Če nočemo zgodovine marginalizirati, se takšne prihodnosti ne smemo plašiti, kajti ona ni le stvar izbire, temveč naša nujnost. In pri pustolovščini odkrivanja drugega igra prav etnologija in/ali antropologija pomembno vlogo.

Andrej Pančur

NA FRANCOSKEM PRAVIJO...

The New Cultural History, (Edited and with an introduction by Lynn Hunt), 244 strani, University of California Press Berkeley, Los Angeles, London 1989.

Zbornik s ponašenim naslovom "Nova kulturna zgodovina", ki je ugledal luč sveta že "davnega" 1989. leta, je delo gruče francosko orientiranih teoretikov zgodovinopisja z različnih ameriških univerz. Že posvetilo ("To Natalie Zemon Davis, inspiration to us all") nas nekako pripravi na vse tisto, s čimer nas bodo na naslednjih straneh "zasuli" pisci tega zbornika.

Sestavke obširno predstavi uvodnik urednice Lynn Hunt, iz katerega izvemo komu (Rogerju Chartieru) ali čemu (približevanju zgodovine drugim humanističnim vedam - npr. sociologiji) se moramo zahvaliti za pričujoč zvežič. Urednica se najprej ubada z Braudelovo

trojno strukturiranostjo družbe (najgloblje tiče v njej praktično nespremenljivi geografski dejavniki, počasi, a vendarle se spreminjata mentaliteta in gospodarstvo, na sami razburkani površini pa se vrste dogodki - komaj obstojnejši od vodne pene). Precej prostora je v uvodniku namenjeno piseem in urednikom Analov (Mare Bloch, Lucien Febvre) ter razvoju analistične šole (nastala po 1945), na kratko avtorica oriše tudi pot zgodovinopisja do dandanašnje interdisciplinarnosti ter obrata k zgodovinskosti namesto k dogodkovnosti. (Rezultati so precej znani pa trend razvoja zgodovinopisja tudi, zato res ne vem, ali se bralstvo splača utrujati z odstotnimi deleži o doktoratih s področja "zgodovine" in tistih s področja "dogodkoslovja".)

Po uspešno absolviranem uvodniku "smemo" na pot "nove kulturne zgodovine".

Prvi prispevek je delo Patricie O'Brien, izredne profesorice na kalifornijski univerzi v mestu Irvine, ki se sicer pokliče ukvarja s francoskim kazenskim sistemom 19. stoletja, za zbornik pa je napisala sestavek o teoriji zgodovinopisja, v katrem obravnava Foucaultov boj za privlačnejše zgodovinopisje (Michel Foucault's *History of Culture*, str. 25 - 46). Ta filozof (njegove nezgodovinarske izobrazbe mu niso nikoli odpustili) je s svojim "želcnim repertoarjem" tem: seks, delo, norost, zapor, jezik, življenje, masturbacija, medicina, vojska, Nietzsche, psihiatrija, Sade, hermafroditi, norei in morilci ter širokim pisateljskim zamahom (brez posedanja v arhivih in razpraščevanja aktov) prav tako malo sodil v svoječasne zgodovinarske kroge, kot sodita Big Mac in konfekejska cherry pic v Boeuscovo "haute cuisine".

Suzanne Desan, asistentka na wiseconsinski univerzi v Madisonu, kjer preučuje francosko revolucijo (njene manj raziskane plati), nas v svoji razpravi (*Crowds, Community, and Ritual in the Work of E.P. Thompson and Natalie Davis*, str. 47 - 71) seznani z nekaterimi zanimivimi dognanji s področja študija množic ob različnih prelomnih dogodkih in procesih (reformacija/protireformacija, upori, revolucije). Presenečajo dejstva, da množica tudi v najkritičnejših trenutkih reagira po povsem racionalnih vzorcih, ki jih gre odkrivati s pomočjo antropologije (množica kot legitimna sila, ki brani "poštenje", "pravico" pred zlorabami), ter da mnogokrat v zgodovini nastopajo kot gibalo množičnih odzivov ŽENSKE (kot bitja, ki se imajo manj v oblasti in so bolj podvržena emocijam, jih oblasti pogosto obravnavajo blažje kot njihove moške sojurišnike).

Aletta Biersack, izredna profesorica antropologije na oregonski univerzi, se v svojem zapisu (*Local Knowledge, Local History: Geertz and Beyond*, str. 72 - 96) ukvarja z iskanjem skupnega imenovalca zgodovine in

²⁵ Kot primer "primitivnega" ljudstva primerjaj Edward Evans-Pritchard: *Ljudstvo Nuer, Studia humanitatis, ŠKUC, FF, Ljubljana*, 1993, str. 119-132.

²⁶ Za srednji vek primerjaj Jacques Le Goff: *Srednjovekovna civilizacija zapadne Evrope*, Beograd, 1974, str. 212-226; Jacques Le Goff: *Za drugačni srednji vek, o.c.*, str. 53-88.